

COVID-19 Pandemi Sürecinde Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Gereksinimleri, Öz Yeterlikleri ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi¹

Examination of the Needs, Self-Efficacy and Burnout Levels of Mothers of Children with Developmental Disabilities During The COVID-19 Pandemic

Aslıcan SERÇE

Bilim Uzmanı ♦ University of Strathclyde ♦ aslicanserce@gmail.com ♦ ORCID: 0000-0002-6204-3650

İbrahim H. DİKEN

Prof. Dr. ♦ Anadolu Üniversitesi, Engelliler Araştırma Enstitüsü ♦ ihdiken@anadolu.edu.tr ♦ ORCID: 0000-0002-5761-2900

Uğur Onur GÜNDEM

Arş. Gör. ♦ Anadolu Üniversitesi, Engelliler Araştırma Enstitüsü ♦ uogunden@anadolu.edu.tr ♦ ORCID: 0000-0001-7733-391X

Özet

Bu çalışmanın amacı, 0-6 yaş döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin COVID-19 sürecinde, gereksinimlerini, öz yeterliklerini ve tükenmişlik düzeylerini incelemektir. Çalışma grubunu 87 gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annenin oluşturduğu bu araştırma, betimsel-ilişkisel tarama modeli ile desenlenmiştir. Veriler; Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı (AGBA), Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği (EÖYÖ), Anne-Baba Tükenmişlik Ölçeği (ATÖ) ve kişisel bilgi formu ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, annelerin gereksinimi ve tükenmişlik düzeylerinin orta, öz yeterliklerinin yüksek düzeyde olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca, annelerin gereksinimleri ile tükenmişliği arasında pozitif, öz yeterliği ile gereksinimi arasında negatif ve annelerin tükenmişlik düzeyi ile öz yeterliği arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çocukların yetersizlik türü ile annelerin gereksinimleri, öz yeterliği ve tükenmişlik düzeylerinin farklılaşmadığı görülmüştür. Bulgular alanyazın ile desteklenerek tartışılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip anneler, Ebeveyn öz yeterliği, Aile gereksinimleri, Ebeveyn tükenmişliği, COVID-19, Pandemi

Abstract

The purpose of this study is to examine the needs, self-efficacy and burnout levels of mothers of 0-6 age range children with developmental disabilities. 87 mothers participated in this study. Using descriptive-correlational research design, data were collected via "Personal Information Form", "Family Needs Survey", "Parental Self-Efficacy Scale", and "Parental Burnout Scale". Results revealed that mothers' needs, and burnout levels were at mid-level whereas their self-efficacy levels were at high levels. Moreover, results also showed that there was a positive correlation between mothers' needs and burnout levels, a negative correlation between mothers' needs and self-efficacy levels, and a negative correlation between mothers' burnout and self-efficacy levels. It was also found that there was also no difference between mothers' needs, self-efficacy and burnout levels according to the type of developmental disability. Results were extensively discussed based on the literature and suggestions were also provided.

¹ Bu çalışma 1. yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Ayrıca çalışma 6. Uluslararası Katılımlı Ulusal Disiplinler arası Erken Çocuklukta Müdahale Kongresi (UDEMKO2022)'de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Keywords: Mothers of children with developmental disabilities, Parental self-efficacy, Family needs, Parental burnout, COVID-19, Pandemic

1. Giriş

Ebeveynler, özel gereksinimli bir çocuk dünyaya getirmeleri ile birlikte beklentileri ve karşılaştıkları gelişimsel yetersizlik sonucu psikolojik güçlüklerle mücadele etmektedirler (Özsoy vd., 2006). Mevcut psikolojik güçlükler varlığını korurken ebeveynler ve çocukları, bir de COVID-19 pandemisi ile yüzleşmek durumunda kalmıştır. Küresel bir salgın olan COVID-19, tüm dünyada toplum sağlığını ve psikolojisini etkileyen, insan psikolojisi üzerinde olumsuz etkileri olan bir süreç olarak yaşanmıştır (Zhu & Liu, 2020). Ebeveynler bir yandan sosyal izolasyon ile birlikte değişen yeni hayat rutinlerine adapte olmaya çalışırken, bir yandan da çocukları ile ilgili sahip oldukları rol ve sorumluluklarındaki artış ile karşı karşıya kalmışlardır (Bozkuş-Genç & Sani-Bozkurt, 2022). Bu süreçte sokağa çıkma kısıtlamaları ile birlikte tüm eğitim düzeyindeki okulların uzaktan eğitime geçmeleri, ebeveynlerin çocukları ile birlikte geçirdikleri sürenin artmasına ve bu süreçte çeşitli güçlükler yaşamalarına yol açmıştır (Cluver vd., 2020). Bu süreçte gelişimsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin diğer ebeveynlere nazaran daha fazla zorlukla karşı karşıya kaldığı belirtilmiştir (Sani-Bozkurt vd., 2021).

Gelişimsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler, daha önce de değinildiği gibi birçok psikolojik süreçten geçmekte ve bu süreçlerle mücadelede güçlük çekmektedir. Ebeveynlerin yaşadıkları bu zorluklar stres ve kaygıya yol açmakta, artan kaygı ve stresin birikmesi ise ebeveynlerde tükenmişliğe yol açmaktadır (Duygun & Sezgin, 2003). Belirtilen psikolojik değişkenler arasında olan tükenmişlik, Freudenberger (1974) tarafından “başarısız olma, yıpranma, aşırı yüklenme sonucu güç ve enerji kaybı veya karşılanamayan istekler sonucu bireyin iç kaynaklarında tükenme durumu” olarak tanımlanmaktadır. Ebeveyn tükenmişliği ise “ebeveynin var olan gereksinimlerini gidermek için aile bireylerinde yaşanan stres nedeni ile enerji ve motivasyon kaybının yaşanması” durumu olarak tanımlanmaktadır (Procaccini & Kiefaber, 1983). Yapılan araştırmalarda, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlere göre daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadığı belirtilmiştir (Norberg, 2010; Tunçel vd., 2018). Bu doğrultuda alan yazında gelişimsel yetersizlik (Sevimli, 2022; Topal, 2021), zihin yetersizliği-ZY (Cin vd., 2017), otizm spektrum bozukluğu-OSB (Ardıç & Olçay, 2019; Ardıç & Olçay, 2020; Kandaş, 2019; Şener, 2021), dikkat eksikliği ve hiperaktivitesi (Kenan, 2020) olan çocukların ebeveynlerinin tükenmişliklerine ilişkin birçok çalışmaya rastlanmıştır. Bulgulara göre gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin tükenmişlik düzeyleri normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha yüksek olduğu (Duygun & Sezgin, 2003; Temel, 2015; Topal, 2021), aile gereksinimleri ile tükenmişlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu (Ardıç & Olçay, 2020), aynı şekilde ebeveynlerin eğitim düzeyi ile ebeveyn tükenmişliği değişkenlerinin anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu belirtilmektedir (Aydın, 2017; Cin vd., 2017; Tahincioğlu, 2016; Temel, 2015).

Ebeveynlerin süreçte yaşadığı psikolojik gereksinimlerle ilgili bilgi sahibi olmak oldukça önemlidir (Akmeşe vd., 2007). Ebeveynlerin yaşadıkları farklı psikolojik durumlar ile ilişkili olan ebeveyn öz yeterliği, çocukların gelişimlerinde doğrudan rol almaktadır. Bu durumun olumlu ebeveyn davranışı sergileyenlerde daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Coleman & Karraker, 2003; Hassal vd., 2005). Yapılan araştırmalar öz yeterliği yüksek olan bireylerin karşılarına çıkan güçlüklerle mücadelede daha çok çabaya ilaveten sabırlı ve kararlı bir duruş sergilediklerini ortaya koymuştur (Aşkar & Umay, 2001; Cavkaytar vd., 2014b). Ebeveyn öz yeterliği ise hayat boyunca karşılaşılan güçlüklerle karşı mücadelede gösterdikleri kontrol gücü olarak tanımlanmıştır (Wood & Bandura, 1989). Alan yazında gelişimsel

yetersizlik (Altındağ-Kumaş & Sümer, 2019; Çattık & Aksoy, 2018), OSB (Hasting & Brown, 2002), zihin yetersizliği (Cavkaytar vd., 2014a; Karlıoğlu & Yıldırım-Sarı, 2019), dil ve konuşma bozukluğu (Diken ve Diken, 2008), dikkat eksikliği ve hiperaktivitesi (Karadağ & Güzel, 2020; Maniadaki vd., 2005) olan çocukların ebeveynlerinin öz yeterliğine ilişkin birçok çalışmaya rastlanmıştır. Yapılan çalışma sonuçlarında, gelişimsel yetersizliği olan çocukların sosyal becerileri ile ebeveynlerin öz yeterlikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu (Gözübüyük, 2015; Koyaş, 2021), düşük öz yeterlik düzeyinin depresyonun yordayıcısı olduğu (Cindioğlu, 2015; Kurt & Aslan, 2020; Uzun, 2019), çocukların dil ve bilişsel gelişim alanlarında yordayıcı (Coleman & Karraker, 2003; Diken & Diken 2008; Hassal vd., 2005) olduğu rapor edilmiştir.

Gelişimsel yetersizliğe sahip çocukların ebeveynleri COVID-19 ile beraber yeni rutinler ve önlemler sonucu mevcut güçlüklerin yanı sıra kendileri için yeni olan birtakım zorluklarla karşılaşmışlardır. Ebeveynler, kendi ebeveynleri ve arkadaşlarından uzak kaldıklarını, değişen iş ve okul rutinleri nedeni ile kendilerini çaresiz, yalnız ve kaygılı hissettiklerini belirtmişlerdir (Asbury vd., 2021; Witt vd., 2020). Ebeveynlerin sosyal izolasyonlar ve profesyonellere ulaşmakta çektikleri güçlükler neticesinde yeni rolleri ortaya çıkmıştır. Çocukları için halihazırda sürdürdükleri bakıcı rolünün yanı sıra, eğitim ve sağlık gereksinimlerini karşılama gibi yeni roller de üstlenmişlerdir (Asbury vd., 2021, Toseeb vd., 2021; Yıldırım-Parlak vd., 2022). Ebeveynlerin değişen rol ve sorumlulukları sonucu, gereksinimleri de farklılaşmıştır. Ebeveyn ve çocuk gereksinimleri çocuklara yönelik hazırlanan müdahale programlarının da temelini oluşturmaktadır (Sucuoğlu, 2001). Ebeveynlere sunulan hizmete katılım için ailenin talep ve gereksinimlerinin belirtilerek başarıya ulaşması olarak açıklanan aile gereksinimlerinin karşılanması (Bailey & Blasco, 1990), gelişimsel yetersizliği olan çocuk ve ebeveynlerinin karşıladıkları güçlüklerin çözümüne katkı sağlamak ve aynı zamanda aile ve çocuğun gelişimine doğrudan etki etmektedir. Alan yazında gelişimsel yetersizlik (Cavkaytar vd., 2014a; Darling & Gallagher, 2004; Wong vd., 2004), Down sendromu (Toker vd., 2019), zihin yetersizliği (Kumcağız vd., 2018; Şanlı, 2012), OSB (Kerns & Siklos, 2006), iştme yetersizliği (Akçamete & Kargin, 1996; Van der Spuy & Pottas, 2008), serabral palsili (Çetinkaya & Öz, 2000) çocuğu olan ebeveynlerin gereksinimi ile ilgili yapılan birçok çalışmaya rastlanmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, ebeveynlerin maddi (Çetingöz vd., 2018; Taşdemir & Özbesler, 2019), bilgi (Bekar, 2019; Kumcağız vd., 2018; Toker vd., 2019) ve psikolojik (Çifci-Tekinarslan vd., 2018; Kahraman & Çetin, 2015) gereksinimlerinin olduğu belirtilmiştir. Özellikle Covid-19 pandemisi sürecinde, 2-20 yaşları arasında yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin maddi, psikolojik, sosyal destek, çocuk bakımı, eğitimi ve sağlığı konularında bilgi gereksinimlerinin olduğu rapor edilmiştir (Yıldırım-Parlak vd., 2022).

COVID-19 pandemisi ile birlikte tüm eğitim seviyelerindeki kurumlar uzaktan eğitime geçmiş ve ebeveynler sokağa çıkma yasağı gibi çeşitli kısıtlamalar neticesinde ev ortamında çocukları ile daha fazla zaman geçirmişlerdir. Bu durum onlar için çeşitli zorlukları da beraberinde getirmiştir (Cluver vd., 2020). COVID-19 sürecinde çalışan ebeveynlerin rol ve sorumluluklarında işlerini uzaktan devam ettirmeleri ya da işten ayrılmaları, çocukların bakımı, sağlığı ve uzaktan eğitim süreçlerine katılımında aktif rol almaları gibi çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir (Bozkuş-Genç & Sani-Bozkurt, 2022; Cluver vd., 2020; Stankoviç vd., 2022). COVID-19'un gerçekte çocuklar ve ebeveynleri açısından etkileri sıkça dile getirilse de bu sürecin hem aileler hem de özel gereksinimi olan çocukları üzerindeki etkisini araştıran sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılmış olan çalışmalarda tükenmişlik, öz yeterlik ve aile gereksinimi değişkenlerinin birbirinden bağımsız bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Dolayısıyla sınırlı sayıda çalışmanın varlığı, ifade edilen değişkenlerin araştırılması için bir gereksinim oluşturmaktadır. Bu çalışmada, COVID-19 pandemi sürecinde, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin gereksinimleri, öz yeterlikleri ve tükenmişlik düzeylerini incelemek amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda: (1) COVID-19 pandemi döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin gereksinimleri, öz yeterliği ve tükenmişlik düzeyleri nasıldır? (2) COVID-19 pandemi döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin gereksinimleri, öz yeterliği ve tükenmişlik düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır? (3) COVID-19 pandemi döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin gereksinimleri, öz yeterliği ve tükenmişlik düzeyleri çocukların yetersizlik türlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır? sorularına yanıt aranmıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Gelişimsel yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin gereksinim, öz yeterlik ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi ve bu değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlayan bu araştırmada “betimsel-ilişkisel tarama modeli” kullanılmıştır (Lodico vd., 2010).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemine dayalı olarak belirlenmiştir. Araştırma katılımcısını oluşturmak için aranan ölçütler; 1) 0-6 yaş aralığında ve gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmak, (2) anne olmak ve (3) çalışmaya gönüllü katılmak olarak belirlenmiştir. Çalışma, Eskişehir ilinde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 87 anne ile yürütülmüştür.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Frekans	Yüzde (%)
Yakınlık		
Anne	87	100
Öğrenim durumu		
Lise altı	6	6,9
Lise	31	35,6
Önlisans ve Lisans	43	49,4
Lisansüstü	8	8
Tanı		
Otizm spektrum bozukluğu	28	32,2
Zihin yetersizliği	29	33,3
Diğer	30	34,5
	<i>Ortalama</i>	<i>SS</i>
Katılımcı yaşı	34,3	5,1
Çocuğun yaşı	4,2	1,33

Tablo 1’de görüldüğü gibi çalışma grubunda otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanılı çocuğu olan 28, zihin yetersizliği (ZY) tanılı çocuğu olan 29 ve diğer yetersizlik türlerinde (dil ve konuşma bozukluğu, bedensel yetersizlik, işitme yetersizliği, çoklu yetersizlik) tanılı çocuğu olan 30 anne yer almıştır. Katılımcı annelerin yaş dağılımları 25-46 yaş aralığında iken annelerin yaş ortalaması (\bar{X} = 34,5, SS: 5,1) dir. Annelerin çocuğunun eğitim düzeyleri ön lisans ve lisans düzeyinde (n=43) olmakla birlikte, lise altı düzeyinde eğitim seviyesinde yer alan 6, lise düzeyinde 31, lisansüstü eğitim seviyesinde 8 anne bulunmaktadır. Çocukların yaş aralığı 0-72 ay arasında iken yaş ortalaması (\bar{X} = 4,2, SS: 1,3)’dir.

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Bu form ile katılımcılar ve çocuklarına ilişkin bilgi toplanması hedeflenmiştir. Bu form ile annelerin yaşı, eğitim düzeyine ve gelişimsel yetersizliği olan çocuğun yaşı, yetersizlik türüne ilişkin bilgiler toplanmıştır.

2.3.2. Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı (AGBA)

Gereksinimlerin belirlenebilmesi amacıyla Bailey ve Simeonsson (1988) tarafından geliştirilen ve Sucuoğlu (1995) tarafından Türkçeye uyarlanan Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı (AGBA) kullanılmıştır. Ölçek 34 maddeden oluşmaktadır. AGBA, Akçamete ve Kargın (1996) tarafından işitme yetersizliği olan çocukların ebeveynlerine de uygulanmış ve aracın geçerli ve güvenilir olduğu belirtilmiştir. AGBA'nın Cavkaytar ve arkadaşları (2014a) tarafından yapılan geçerlik ve güvenirlik güncelleme çalışmasında 3'lü Likert tipindeki madde sayısı 29'a düşürülmüştür. AGBA'nın bilgi gereksinimi, çevreye açıklama gereksinimi, maddi gereksinim, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi olmak üzere 4 alt boyutu bulunmaktadır. Alt boyutların Cronbach Alfa sayısı sırası ile "0,86", "0,90", "0,87" ve "0,83" olarak hesaplanmıştır.

2.3.3. Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği (EÖYÖ)

EÖYÖ orijinali Guimond ve arkadaşları (2005) tarafından geliştirilen Parental Self-Efficacy Instrument for Children with Disabilities (PSICD) tarafından geliştirilmiş olan ve öz yeterlik için kullanılan bir araçtır. Türkçeye uyarlanan ve ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerini belirlemeyi hedefleyen ölçek, 7'li Likert tipinde toplam 17 maddeden oluşmaktadır. EÖYÖ, 2014 yılındaki geçerlik güvenirlik güncelleme çalışmasında ölçeğin tek boyutlu olduğu ve Cronbach Alpha iç tutarlık kat sayısının .98 olduğu belirtilmiştir. Ölçeğin açıklanan toplam varyansı %58.9 ve test-tekrar test güvenirliği ie .79 olarak bulunmuştur (Cavkaytar vd., 2014b).

2.3.3. Anne-Baba Tükenmişlik Ölçeği (ATÖ)

Kaner (2007) tarafından anne-babaların tükenmişlik düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçek, Ardıç ve Olçay (2019) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılarak güncellenmiştir. Ölçek 5'li Likert tipinde olup toplam 45 maddeden oluşmaktadır. Anne-baba Tükenmişlik Ölçeği (ATÖ), olumsuz eş ve evlilik ilişkisi, eşe ve çocuğa duyarlılık, duygusal tükenmişlik, evlilikten doyum alma olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarının sırası ile Cronbach Alfa kat sayılarının ".95", ".84", ".94", ".90" olduğu belirtilmiştir.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanması sürecinden önce Anadolu Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığından 07.06.2021 tarihinde 71268 sayılı kararıyla verilen Etik Kurul izni alınmıştır. Veri toplama sürecinde dünya ve ülke genelinde etkisi görülen COVID-19 pandemisi ve sonucunda getirilen sosyal izolasyon önlemlerinden kaynaklı olarak veriler Google Formlar üzerinden toplanmıştır. Eskişehir ilindeki Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri ile görüşülmüştür. Katılımcıların çocuklarının 0-6 yaş aralığında olması şartı aranmıştır. Ardından ebeveynlere link gönderilerek veriler online olarak toplanmıştır. Araştırma gönüllülük esaslarına uygun ve katılımcıların bilgilerine ulaşılabilmesi için yönergeler hazırlanarak katılımcılara ulaştırılmıştır. Bilgileri ve değerlendirme araçlarının istenilen şekilde doldurulduğu toplam

87 annenin veri toplama seti kullanılmıştır. Analizler öncesinde ön şartlar test edilerek verilerin normal dağılım kriterlerini sağlayabilmesi için Shapiro Wilks ve Kolmogorov Smirnov anlamlılık değerleri ($p > .05$) ve Skewness (çarpıklık) ve Kurtosis (basıklık) değerlerinin hata değerlerine bölünmesi sonucu -1,96 ve +1,96 arasında olması kriterleri göz önünde bulundurulmuştur (Tabachnick & Fidell, 2007). Kayıp değerler için ortalama yöntemi kullanılarak kayıp değerler atanmıştır. Analize göre gerekli olan durumlarda normal dağılımı etkileyen uç değerler gözden geçirilerek çıkarılmıştır (Pallant, 2011). Gruplar arası karşılaştırılması yapmak için kullanılan ANOVA analizleri ile varyansların eşleşliği kriterine göre bulgular aktararak analizler yapılmıştır (Büyüköztürk, 2016).

3. Bulgular

3.1. Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin COVID-19 Pandemi Döneminde Gereksinimleri, Ebeveyn Öz Yeterliği ve Tükenmişlik Düzeyleri

3.1.1. Annelerin Gereksinimlerine İlişkin Bulgular

Gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerinin ölçekten en düşük 29 ve en yüksek 87 puan aralığında alabilecekleri, annelerin aldıkları ortalama puanın 58,9 ve standart sapmasının 11,99 olduğu Tablo 2’de sunulmaktadır. Aile Gereksinimi Belirleme Aracı (AGBA) toplam puanları incelendiğinde %40,2 yani 35 katılımcının %51-75’lik dilimde ve 58,1 ile 72,6 puan aralığında; %36,8 yani 32 katılımcının %26-50’lik dilimde 43,6 ile 58 puan aralığında; %12,6 yani 11 katılımcının %76-100’lük dilimde 72,7 ile 87 puan aralığında; %10,3 yani 9 katılımcının %25’lik dilimde 29 ile 43,5 puan aralığında olduğu görülmüştür. Annelerin yarısından fazlasının farklı alanlarda gereksinimlere sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 2. Annelerin Gereksinimlerine İlişkin Bulgular

	Puan	Yüzelik Dilim	F	%	\bar{X}	ss
AGBA	29-43,5	%25	9	10,3	58,9	11,99
Toplam	43,6-58	%26-50	32	36,8		
	58,1-72,6	%51-75	35	40,2		
	72,7-87	%76-100	11	12,6		
AGBA	6-9	%25	37	42,5	10,33	3,91
Maddi Gereksinim	9,1-12	%26-50	19	21,8		
	12,1-15	%51-75	22	25,3		
	15,1-18	%76-100	9	10,3		
AGBA	7-10,5	%25	46	52,9	10,33	3,71
Çevreye Açıklama Gereksinimi	10,6-14,1	%26-50	21	24,1		
	14,2-17,7	%51-75	13	14,9		
	17,8-21	%76-100	7	8		
AGBA Bilgi Gereksinimi	10-15	%25	6	6,9	26,05	4,55
	15,1-20	%26-50	4	4,6		
	20,1-25	%51-75	27	31		
	25,1-30	%76-100	50	57,5		
AGBA Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi	6-9	%25	28	32,2	12,08	3,89
	9,1-12	%26-50	19	21,8		
	12,1-15	%51-75	17	19,5		
	15,1-18	%76-100	23	26,4		

AGBA-Maddi gereksinim alt boyutu analizi sonucunda, katılımcıların minimum 6 ve maksimum 18 puan alabilecekleri, annelerin maddi gereksinim alt boyutunda aldıkları puanların ortalamasının 10,33 ve standart sapmasının 3,91 olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların maddi gereksinim alt ölçeğine ilişkin puanları analizi sonucu, %42,5 yani 37 katılımcının %25'lik dilimde yer alan 6 ile 9 puanları arasında olduğu; %25,3 yani 22 katılımcının %51-75'lik dilimde yer alan 12,1 ile 15 puanları arasında olduğu; %21,8 yani 19 katılımcının %26-50'lik dilimde yer alan 9,1-12 puanları arasında olduğu; %10,3 yani 9 katılımcının %76-100'lük dilimde yer alan 15,1 ile 18 puanları arasında olduğu görülmüştür. Bu bulgular, %50'lik dilimin üzerinde olan 31 katılımcının (%35,6) maddi gereksinime sahip olduğunu ortaya koymuştur.

AGBA- Bilgi gereksinimi alt ölçeği analizi sonuçlarına bakıldığında ise katılımcıların en düşük 10 ve en yüksek 30 puan alabilecekleri, katılımcıların aldıkları puanların ortalamasının 26,05 ve standart sapmasının 4,55 olduğu belirtilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde; %25'lik dilimde %6,9 ile 6 katılımcının 10-15 puan aralığında, %26-50'lik dilimde %4,6 ile 4 katılımcının 15,1-20 puan aralığında, %51-75'lik dilimde %31 ile 27 katılımcının 20,1 -25 puan aralığında, %76-100'lük dilimde %57,5 ile 50 katılımcının 25,1-30 puan aralığında olduğu görülmüştür. Bu bulgular katılımcıların neredeyse tamamına yakınının (77 katılımcı, %88,5) çocuklarının durumuna ilişkin bilgi gereksinimi olduğunu göstermektedir.

AGBA- Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt ölçeğinden katılımcıların en düşük 6 ve en yüksek 18 puan alabilecekleri, katılımcıların ortalama puanlarının 12,08 ve standart sapmanın 3,89 olduğu belirtilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; %25'lik dilimde %32,2 ile 28 katılımcının 6-9 puan aralığında, %26-50'lik dilimde %21,8 ile 19 katılımcının 9,1-12 puan aralığında, %51-75'lik dilimde %19,5 ile 17 katılımcının 12,1 -15 puan aralığında, %76-100'lük dilimde %26,4 ile 23 katılımcının 15,1-18 puan aralığında olduğu görülmüştür. Bu bulgular %50'lik dilimin üzerinde puana sahip 40 katılımcı olduğunu ve katılımcıların neredeyse yarısına yakınının toplumsal hizmet gereksinimine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

AGBA- Çevreye açıklama gereksinimi alt ölçeğinden katılımcıların en düşük 7 ve en yüksek 21 puan alabilecekleri, katılımcıların ortalama puanlarının 10,33 ve standart sapmanın 3,71 olduğu belirtilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; %25'lik dilimde %52,9 ile 46 katılımcının 7-10,5 puan aralığında, %26-50'lik dilimde %24,1 ile 21 katılımcının 10,6-14,1 puan aralığında, %51-75'lik dilimde %14,9 ile 13 katılımcının 14,2 -17,7 puan aralığında, %76-100'lük dilimde %8 ile 7 katılımcının 17,8-21 puan aralığında olduğu görülmüştür. Bulgular katılımcıların sadece 20'sinin çevreye açıklama gereksinimi gösterdiğini ortaya koymuştur.

Genel anlamda bulgular incelendiğinde; katılımcıların AGBA-Toplam, AGBA-Maddi alt ölçeği, AGBA-Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt ölçeği puanlarının orta düzeyde; AGBA-Çevreye açıklama gereksinim alt ölçeğinde annelerin aldıkları puanların düşük düzeyde ve AGBA- Bilgi gereksinimi alt ölçeğinden aldıkları puanların yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

3.1.2. Annelerin Öz Yeterliğine İlişkin Bulgular

Ebeveyn öz yeterlik ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 17 ve en yüksek puan 119 iken Tablo3'te yer aldığı gibi yapılan analiz sonucunda, araştırmadaki katılımcıların en düşük 69 ve en yüksek 119 puan aldığı görülmüştür. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa annelerin ölçekten aldıkları puanların standart sapması 11.2 ve aritmetik ortalaması 98,8 olmakla birlikte, katılımcıların %65,5'nin 95-119 puan, %34,5'nin 69-94 puan aralığına sahip olduğu görülmüştür. Bulgular, araştırmada yer alan katılımcıların öz yeterliklerinin yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 3. Annelerin Öz Yeterliliğine İlişkin Bulgular

Puan	Yüzdeler Dilim	F	%	\bar{X}	ss
17-42	%25	0	0	98,8	11,2
43-68	%26-50	0	0		
69-94	%51-75	30	34,5		
95-119	%76-100	57	65,5		

Gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerinin ölçekten en düşük 45 ve en yüksek 225 puan aralığında alabilecekken, annelerin aldıkları ortalama puanın 93,8 ve standart sapmasının 35,15 olduğu görülmüştür. Anne-Baba Tükenmişlik Ölçeği (ATÖ) toplam puanları incelendiğinde %46 yani 40 katılımcının %25'lik dilimde ve 45 ile 90 puan aralığında; %35,6 yani 31 katılımcının %26-50'lik dilimde 90,1 ile 135 puan aralığında; %16,1 yani 14 katılımcının %51-75'lik dilimde 135,1 ile 180 puan aralığında; %2,3 yani 2 katılımcının %76-100'lük dilimde 180,1 ile 225 puan aralığında olduğu görülmüştür. ATÖ ölçeğine göre ölçekten alınan puanlar arttıkça tükenmişlik düzeyi de azalmaktadır. BU doğrultuda bulgular, araştırmada yer alan katılımcıların tükenmişlik düzeylerinin ortalamanın üstünde olduğunu ortaya koymuştur.

3.1.3. Annelerin Tükenmişliğine İlişkin Bulgular

ATÖ- Olumsuz eş ve evlilik ilişkisi alt boyutu analizi sonucunda katılımcıların minimum 16 ve maksimum 80 puan alabilecekleri, annelerin olumsuz eş ve evlilik ilişkisi alt boyutunda aldıkları puanların ortalamasının 28,8 ve standart sapmasının 17,99 olduğu belirtilmiştir. Tablo4'te görüldüğü gibi araştırma katılımcılarının olumsuz eş ve evlilik ilişkisi alt ölçeğine ilişkin puanları, %56,3 yani 49 katılımcının %25'lik dilimde yer alan 16 ile 32 puanları arasında olduğu; %23 yani 20 katılımcının %26-50'lik dilimde yer alan 32,1 ile 48 puanları arasında olduğu; %11,5 yani 10 katılımcının %51-75'lik dilimde yer alan 48,1-64 puanları arasında olduğu; %9,2 yani 8 katılımcının %76-100'lük dilimde yer alan 64,1 ile 80 puanları arasında olduğu ortaya çıkmıştır. Bulgular araştırmada yer alan katılımcıların olumsuz eş ve evlilik ilişkisi alt boyutunda tükenmişlik düzeylerinin ortalamanın üstünde olduğunu göstermektedir.

ATÖ- Duygusal tükenmişlik alt boyutu analizi sonucunda katılımcıların minimum 16 ve maksimum 80 puan alabilecekleri, annelerin duygusal tükenmişlik alt boyutunda aldıkları puanların ortalamasının 37 ve standart sapmasının 12,13 olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların duygusal tükenmişlik alt ölçeğine ilişkin puanları analizi sonucu, %34,5 yani 30 katılımcının %25'lik dilimde yer alan 16 ile 32 puanları arasında olduğu; %51,7 yani 45 katılımcının %26-50'lik dilimde yer alan 32,1 ile 48 puanları arasında olduğu; %10,3 yani 9 katılımcının %51-75'lik dilimde yer alan 48,1-64 puanları arasında olduğu; %3,4 yani 3 katılımcının %76-100'lük dilimde yer alan 64,1 ile 80 puanları arasında olduğu belirtilmiştir. Bulgular, araştırmada yer alan katılımcıların duygusal tükenmişlik düzeylerinin ortalamanın üstünde olduğunu ortaya koymuştur.

ATÖ- Evlilikten doyum alma alt boyutu analizi sonucunda katılımcıların minimum 6 ve maksimum 30 puan alabilecekleri, annelerin evlilikten doyum alma alt boyutunda aldıkları puanların ortalamasının 13,75 ve standart sapmasının 6,83 olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların evlilikten doyum alma alt ölçeğine ilişkin puanları analizi sonucu, %44,8 yani 39 katılımcının %25'lik dilimde yer alan 6 ile 12 puanları arasında olduğu; %27,6 yani 24 katılımcının %26-50'lik dilimde yer alan 12,1 ile 18 puanları arasında olduğu; %16,1 yani 14 katılımcının %51-75'lik dilimde yer alan 18,1-24 puanları arasında olduğu; %11,5 yani 10 katılımcının %76-100'lük dilimde yer alan 24,1 ile 30 puanları arasında olduğu belirtilmiştir. Bulgular araştırmada yer alan katılımcıların evlilikten doyum alma alt boyutunda tükenmişlik düzeylerinin ortalamanın üstünde olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 4. Annelerin Tükenmişliğine İlişkin Bulgular

	Puan	Yüzdeler Dilim	F	%	X	SS
ABT	45-90	%25	40	46	93,8	35,15
Toplam	90,1-135	%26-50	31	35,6		
	135,1-180	%51-75	14	16,1		
	180,1-225	%76-100	2	2,3		
ABT	16-32	%25	49	56,3	28,8	17,99
Olumsuz Eşve Evlilik İlişkisi	32,1-48	%26-50	20	23		
	48,1-64	%51-75	10	11,5		
	64,1-80	%76-100	8	9,2		
ABT	16-32	%25	30	34,5	37	12,13
Duygusal Tükenmişlik	32,1-48	%26-50	45	51,7		
	48,1-64	%51-75	9	10,3		
	64,1-80	%76-100	3	3,4		
ABT Eşe ve Çocuğa Duyarlılık	7-14	%25	34	38,6	15,3	3,40
	14,1-21	%26-50	51	58		
	21,1-28	%51-75	2	2,3		
	28,1-35	%76-100	0	0		
ABT	6-12	%25	39	44,8	13,75	6,83
Evlilikten Doyum	12,1-18	%26-50	24	27,6		
Alma	18,1-24	%51-75	14	16,1		
	24,1-30	%76-100	10	11,5		

ATÖ- Eşe ve çocuğa karşı duyarlılık alt boyutu analizi sonucunda, katılımcıların minimum 7 ve maksimum 35 puan alabilecekleri, annelerin eşe ve çocuğa karşı duyarlılık alt boyutunda aldıkları puanların ortalamasının 15,3 ve standart sapmasının 3,40 olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların eşe ve çocuğa karşı duyarlılık alt ölçeğine ilişkin puanları analizi sonucu, %38,6 yani 34 katılımcının %25'lik dilimde yer alan 7 ile 14 puanları arasında olduğu; %58 yani 51 katılımcının %26-50'lik dilimde yer alan 14,1 ile 21 puanları arasında olduğu; %2,3 yani 2 katılımcının %51-75'lik dilimde yer alan 21,1-28 puanları arasında olduğu; %76-100'lük dilimde yer alan hiçbir katılımcı puanının olmadığı belirtilmiştir. Bulgular araştırmada yer alan katılımcıların eşe ve çocuğa karşı duyarlılık tükenmişlik düzeylerinin ortalamasının üstünde olduğunu ortaya koymuştur.

3.2. Annelerin Gereksinimleri, Öz Yeterliği ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki

Annelerin ebeveyn gereksinimleri, öz yeterliği ve tükenmişliği arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonucuna ilişkin bulgular Tablo 5'te yer almaktadır. Yapılan analizler sonucu anne gereksinimi ile ebeveyn öz yeterliği arasında ($r=-.303$; $p<.05$) ve annelerin öz yeterliği ile tükenmişlik düzeyleri arasında ($r=-.378$; $p<.05$) negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Annelerin gereksinimi ve tükenmişlik düzeyi arasında yapılan korelasyon analizi sonucuna göre ise pozitif yönlü bir ilişki olduğu ($r=.579$; $p<.05$) görülmektedir. Yani annelerin tükenmişlik düzeyi arttıkça gereksinimlerinin de arttığı görülmüştür.

Tablo 5. Annelerin Gereksinimleri, Öz Yeterliği ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

	N	AGBA Top.	AGBA -MD	AGB A- ÇAG	AGB A-BG	AG BA- GD T H	EÖY Ö Top.	ATÖ Top.	ATÖ -OE	ATÖ -DT	ATÖ - ECK D	ATÖ - EDA
AGBA Top.	87	1										
AGBA-MG		.618**	1									
AGBA-ÇAG		.776**	.244*	1								
AGBA-BG		.655**	0,132	.555**	1							
AGBA-GDTH		.852**	.452**	.579**	.447**	1						
EÖYÖ Top.		-	-0,053	-.377**	-.248*	-.283**	1					
ATÖ Top.		.579**	.329**	.478**	.293**	.572**	-.378**	1				
ATÖ-OE		.563**	.322**	.452**	.283**	.570**	-.297**	.948**	1			
ATÖ-DT		.482**	.268*	.373**	.234*	.498**	-.358**	.859**	.718**	1		
ATÖ-ECKD		.227 ^a	0,063	.322**	.212*	.270*	-.494**	.575**	.458**	.439**	1	
ATÖ-EDA		.565**	.351**	.473**	.245*	.558**	-.326**	.874**	.832**	.644**	.472**	1

*p<.05, **p<.01, ^aPearson korelasyonu yapılmıştır. Diğer değişkenler için ise Spearman korelasyon rapor edilmiştir.

Annelerin gereksinimlerinin (AGBA) çocukların yetersizlik türüne (OSB, ZY ve diğer) göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal-Walis Testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, AGBA toplam ($\chi^2(2, n=87)=.60, p>.05$) ve AGBA-Maddi gereksinim ($\chi^2(2, n=87)=.02, p>.05$); AGBA-Bilgi Gereksinimi ($\chi^2(2, n=87)=3.41, p>.05$); AGBA-Çevreye Açıklama Gereksinimi ($\chi^2(2, n=87)=5.01, p>.05$); AGBA-Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi ($\chi^2(2, n=87)=1.09, p>.05$) alt ölçeklerinde yetersizlik türüne göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çalışmada annelerin öz yeterliğinin gelişimsel yetersizlik türlerine göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla bağımsız örneklem ANOVA testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, OSB ($\bar{X}=97.1$), ZY ($\bar{X}=100$), ve diğer ($\bar{X}=99.2$) yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin öz yeterliklerinde anlamlı bir farklılık olmadığı ($F(2, 84) = 8.15, p<.05$) bulunmuştur.

Annelerin tükenmişlik düzeylerinin yetersizlik türüne ilişkin farklılaşp farklılaşmadığına bakmak için Kruskal-Wallis Testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ATÖ-Toplam ($\chi^2(2, n=87)=2.38, p>.05$) ve ATÖ-Duygusal tükenmişlik ($\chi^2(2, n=87)=.48, p>.05$); ATÖ-Olumsuz eş ve evlilik ilişkisi ($\chi^2(2, n=87)=3, p>.05$); ATÖ-Eşe ve çocuğa karşı duyarlılık ($\chi^2(2, n=87)=1.75, p>.05$); ATÖ-Evlilikten doyum alma ($\chi^2(2, n=87)=.43, p>.05$) alt ölçeklerinde yetersizlik türüne göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı, COVID-19 pandemisi sürecinde, 0-6 yaş aralığında gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin gereksinimlerini, öz yeterliklerini ve tükenmişlik düzeylerini incelemektir. Araştırma bulgularında, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin genel gereksinimlerinin orta, bilgi gereksinimlerinin ise yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca annelerin maddi gereksinim ve genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimlerinin orta düzeyde; çevreye açıklama gereksinimlerinin ise düşük düzeyde olduğu sonucu tespit edilmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak; gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin sosyal izolasyon ve kısıtlama kurallarından kaynaklı toplumsal ortamlardan uzak durmaları sonucu çevreye açıklama gereksinimlerinin düşük düzeyde olduğu düşünülmektedir. Buna ek olarak; COVID-19 döneminde dünya ve ülkemiz genelinde alınan sosyal kısıtlamalar ve eğitimde online destekli sisteme geçilmesi sonucu annelerin çocuklarının gelişiminde eğitici rolü de üstlendikleri, çocuklarının eğitiminde öncekine göre daha aktif rol aldıkları düşünülmekte ve bunun sonucu olarak da annelerin çocukların gelişimi, beceri ve davranışların öğretimi, problem davranışlarla mücadele vb. konularla bilgi gereksinimlerinin arttığı düşünülmektedir. Çalışmanın bu sonucu, alan yazındaki birçok çalışma ile benzerlik göstermektedir. Çetinkaya ve Öz (2000) yapmış oldukları çalışmada, annelerin serabral palsisi olan çocuklarının yetersizliği ve eğitim süreçleri hakkında bilgi gereksinimlerinin olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde Sola ve Diken (2008) bir diğer çalışmada, prematüre ve düşük doğum ağırlıklı çocuğa sahip annelerin bilgi gereksinimleri olduğunu belirtmiştir. Yıldırım-Parlak ve arkadaşlarının (2022) yaptığı çalışmada ise COVID-19 pandemi sürecinde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin, çocuklarını pandemi sürecinde yeni rutinleri edindirme ve alıştırma, eğitsel gelişimleri ve online destek sistemlerindeki yeni eğitim ortamları ile ilgili bilgi gereksinimleri olduğunu rapor etmişlerdir.

Diken ve Diken (2008), dil ve konuşma bozukluğu olan çocuğa sahip annelerin öz yeterliklerinin yüksek düzeyde olduğunu; Beral (2010) otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerinin ortalama seviyenin üzerinde olduğunu ve Ceran ve Ceylan (2021) serabral palsisi olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterliğinin yüksek düzeyde olduğunu rapor etmişlerdir. Bu çalışmada da gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin öz yeterlik düzeyinin görece yüksek olduğu yorumu yapılabilir. COVID-19 pandemi sürecinde annelerin sosyal kısıtlamalar nedeni ile eğitime uzaktan devam etmeleri, evde çocukları ile daha uzun süre vakit geçirme fırsatlarının olması ebeveyn öz yeterliğinin yüksek olmasına neden olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın bu sonucu literatürdeki diğer çalışmalar ile benzerlik göstermektedir.

Bir diğer araştırma bulgusu olarak gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin tükenmişlik düzeylerinin orta düzeyde ve tükenmişliğin alt boyutları olan; eşe ve çocuğa karşı duyarlılık, duygusal tükenmişlik ve evlilikten doyum almanın da orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Alt ölçeklerden olumsuz eş ve evlilik ilişkisi ise gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde düşük seviyede olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcılara ilişkin verilere bakıldığında, annelerin %57,5'inin lise ve üstü eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir. Alan yazında görüldüğü gibi (Cin vd., 2017; Aydın, 2017) eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeyleri yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Buradan yola çıkarak bu araştırmadaki katılımcılara ilişkin verilere bakıldığında, annelerin %57,5'inin lise ve üstü eğitim seviyesinde olduğu görülmekte ve tükenmişlik düzeylerinin orta düzeyde olmasına ilişkin yorum yapılabilir. Buna ek olarak katılımcı grubunda yer alan annelerin çocuklarının 0-72 ayda yani erken çocukluk döneminde yer alması sonucu çocukların yetersizlik tanılarını yeni almış, eğitime yeni başlamış olabileceklerinden dolayı annelerin tükenmişlik düzeyinin orta düzeyde çıktığına ilişkin yorum yapılabilir.

Aile gereksinimi, ebeveyn öz yeterliği ve anne-baba tükenmişliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu bu araştırma kapsamında gözlemlenmiştir. Bu bağlamda aile gereksinimi ile ebeveyn öz yeterliği arasında ve ebeveyn öz yeterliği ile anne-baba tükenmişliği arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Araştırma kapsamında yer alan aile gereksinimleri ile anne-baba tükenmişliği arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu rapor edilmiştir. Özetle, annelerin öz yeterliği arttıkça, tükenmişlik düzeyinin ve aile gereksinimlerinin azaldığı görülmektedir. Bu bulgu ile öz yeterlik, tükenmişlik ve gereksinimler arasındaki güçlü ilişkiden söz edilebilir. Her bir değişkendeki artış ve azalışın değişkenlerin bir bütün olarak birbirinin nedeni olabileceğini düşünülmektedir. Bu bağlamda alan yazında ilgili değişkenlerin bir arada incelendiği herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu değişkenlerle ilgili araştırma gereksiniminden söz etmek mümkündür.

Araştırmanın son bulgusu olarak aile gereksinimi, ebeveyn öz yeterliği ve anne-baba tükenmişliği ile çocukların gelişimsel yetersizlik türleri (OSB, ZY ve diğer) arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. Çetingöz ve arkadaşları (2018), aile gereksinimi ile çocukların yetersizlik türü arasında anlamlı bir farklılık olmadığını; Kerns ve Siklos (2006) ise Down sendromu ve OSB olan çocukların ebeveynlerinin aile gereksinimlerinin farklılaşmadığını ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla bu çalışmanın sonuçlarının alan yazında ortaya çıkan bulgulara paralellik gösterdiği ifade edilebilir. Ebeveynlerin tükenmişlik düzeyi ve çocukların yetersizlik türüne ilişkin çalışmalara bakıldığında ise; Çengelci (2009) Down sendromu ve OSB olan çocukların annelerinin tükenmişlik düzeyinde anlamlı bir fark olmadığını; Bekar (2019) çocukların yetersizlik türü ile anne babaların tükenmişlik düzeyi arasında anlamlı bir fark olmadığını; Mutlu (2015) annelerin tükenmişlik düzeyi ile çocukların gelişimsel yetersizlik türleri arasında bir farklılık olmadığını belirterek çalışma sonuca benzer bulgular rapor etmişlerdir. Alan yazında ebeveyn öz yeterliği ve çocukların gelişimsel yetersizlik türleri arasında farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan çalışmalarda öz yeterlik ve tek bir gelişimsel yetersizlik türüne ilişkin çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin; Diken ve Diken (2008) dil ve konuşma bozukluğuna sahip çocukların ebeveynlerinin öz yeterliğine, Hasting ve Brown (2002) OSB olan çocukların ebeveynlerin öz yeterliğine, Karlıoğlu ve Yıldırım-Sarı (2019) ZY olan çocukların ebeveynlerin öz yeterliğine ilişkin çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmanın verileri COVID-19 pandemi sürecinde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerden toplanmıştır. Anneler, COVID-19 döneminde çocuklarının sosyal kısıtlamalar sonrası yeni rutinelere uyum sağlama, artan rol ve sorumluluklar ile beraber çocuklarına ebeveynliğin yanı sıra eğitici rolünün de eklenmesi, çocukların eğitsel gelişimlerinden daha çok bakımına ve sağlığına dikkat edilmesi nedeni ile aile gereksinimleri, ebeveyn öz yeterliği ve anne-baba tükenmişliğinin çocuklarının gelişimsel yetersizlik türlerine göre farklılaşmadığı yorumu yapılabilir.

Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip anneler ile yapılan bu çalışmada, çocukları 0-72 ay aralığında ve otizm spektrum bozukluğu (OSB), zihin yetersizliği (ZY) ve diğer yetersizliğine sahip anneler çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışma grubu farklılaştırılarak farklı yetersizlik grubunda yer alan ve farklı yaş düzeyindeki çocuğu olan anneler ya da diğer aile üyeleri veya öğretmenler ile çalışmalar gerçekleştirilebilir. Ebeveynlerin tükenmişliklerinin azaltılması, ebeveyn öz yeterliklerinin artırılması sonucu aile gereksinimlerinin en aza indirilmesi amacıyla gelişimsel yetersizliği olan çocuklar ve ebeveynleri için eğitsel/psikolojik müdahale programları geliştirilebilir. Ayrıca yapılacak benzer çalışmalarda ebeveynlerin eğitim düzeyinin çevreye açıklama gereksinimi gibi bu durumdan etkilenen boyutları göz önünde bulundurulabilir.

Kaynaklar

- Akçamete, G., & Kargin, T. (1996). İşitme engelli çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 7- 24.
- Akmeşe, P. P., Mutlu, A., & Günel, M. K. (2007). Serabral palsili çocukların annelerinin kaygı düzeylerinin araştırılması. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 50, 236-240.
- Altındağ-Kumaş, Ö., & Sümer, H. M. (2019). Özel gereksinimli küçük çocuğu olan annelerin öz yetkinlikleri, yılmazlık düzeyleri ve stres düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 163-173. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2445>
- Ardıç, A., & Olçay, S. (2019). Anne-baba tükenmişlik ölçeğinin psikometrik özelliklerinin belirlenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 619-632. <https://doi.org/10.17679/inuefd.531692>
- Ardıç, A., & Olçay, S. (2020). Investigation of the relationship between the burnout level of parents of children with autism spectrum disorder (ASD) and asd symptom level and family needs by regression analysis. *Eğitim ve Bilim*, 46(206), 459-471. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2020.8980>
- Asbury, K., Fox, L., Deniz, E., Code, A., & Toseeb, U. (2021). How is COVID-19 affecting the mental health of children with special educational needs and disabilities and their families?. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51(5), 1772-1780. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04577-2>
- Aşkar, P., & Umay, A. (2001). İlköğretim matematik öğretmenliği öğrencilerinin bilgisayarla ilgili öz-yeterlik algısı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(21), 1-8.
- Aydın, M. A. (2017). *Zihinsel engelli bireye sahip olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi* (Yayın No. 452198). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Bailey, D. B., & Blasco, P. M. (1990). Parents' perspectives on a written survey of family needs. *Journal of Early Intervention*, 14(3), 196-203. <https://doi.org/10.1177/105381519001400302>
- Bailey Jr, D. B., & Simeonsson, R. J. (1988). Assessing needs of families with handicapped infants. *The Journal of Special Education*, 22(1), 117-127. <https://doi.org/10.1177/002246698802200113>
- Beral, Y. (2010). *Otistik bozukluğu olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlilik algılarının belirlenmesi* (Yayın No. 258110). [Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Bekar, R. (2019). *İşitme kayıplı çocuğu olan annelerin çocuklarına ilişkin gereksinimler ve destekler hakkındaki görüşlerinin incelenmesi* (Yayın No. 543006). [Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Bozkuş-Genç, G., Sani-Bozkurt, S. (2022). How parents of children with autism spectrum disorder experience the COVID-19 pandemic: Perspectives and insights on the new normal. *Research in Developmental Disabilities*. 124(104200), 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2022.104200>
- Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (22. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

- Cavkaytar A., Ardiç A., & Aksoy V. (2014a). Aile gereksinimlerini belirleme aracının geçerlik ve güvenilirliğinin güncellenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(2), 1-12. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000195
- Cavkaytar, A., Aksoy, V., & Ardiç, A. (2014b). Ebeveyn öz yeterlik ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının güncellenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 4(1), 69-76. <https://doi.org/10.18039/ajesi.09903>
- Ceran, M. A., & Ceylan, B. (2021). Serebral palsili çocuğu olan ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerinin belirlenmesi ve anne-baba ebeveyn öz yeterlik düzeylerinin karşılaştırılması. *Journal of Psychiatric Nursing*, 12(2), 113-121. <https://doi.org/10.14744/phd.2021.29974>
- Cin F. M, Aydın, M., & Arı, E. (2017). Zihinsel engelli bireylere sahip olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 19-32.
- Cindioğlu, M. D. (2015). *3-6 yaş arası çocuğu olan depresyonlu ve depresyonu olmayan annelerin ebeveynlik öz yeterliliği çocuk mizaç algısı ve duygu sosyalleştirme tepkilerinin karşılaştırılması* (Yayın No. 422029). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Maltepe Üniversitesi]]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Cluver, L., Lachman, J. M., Sherr, L., Wessels, I., Krug, E., Rakotomalala, S., Blight, S., Hillis, S., Bachman, G., Green, O., Butchart, A., Tomlinson, M., Ward, C. L., Doubt, J., & McDonald, K. (2020). Parenting in a time of COVID-19. *Lancet*, 395(10231), e64. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30736-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30736-4)
- Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (2003). Maternal self-efficacy beliefs, competence in parenting, and toddlers' behavior and developmental status. *Infant Mental Health Journal*, 24(2), 126-148. <https://doi.org/10.1002/imhj.10048>
- Çattık, M., & Aksoy, V. (2018). An Examination of the relations among social support, self- efficacy, and life satisfaction in parents of children with developmental disabilities. *Eğitim ve Bilim*, 43(195), 65-77. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2018.7246>
- Çengelci B. (2009). Otizm ve Down Sendrom'lu çocuğa sahip annelerin kaygı, umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(10), 1-22.
- Çetingöz, D., Cepdibi, S., & Doğru, S. S. Y. (2018). Yetersizliği olan çocuklar ve ailelerinin gereksinimleri. *IV. Academic Research Congress*, Antalya.
- Çetinkaya, Z., & Öz, F. (2000). Serebral palsili çocuğu olan annelerin bilgi gereksinimlerinin karşılanmasına planlı bilgi vermenin etkisi. *C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 4, 40-51.
- Çifci-Tekinarslan, İ., Sivrikaya, T., Keskin, N. K., Özlü, Ö., & Uçar-Rasmussen, M. (2018). Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ebeveynlerinin gereksinimlerinin belirlenmesi. *İlköğretim Online*, 82-101. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.413746>
- Darling, S. M., & Gallagher, P. A. (2004). Needs of and supports for african american and european american caregivers of young children with special needs in urban and rural settings. *Topics in Early Childhood Special Education*, 24(2), 98-109. <https://doi.org/10.1177/02711214040240020501>

- Diken, İ. H., & Diken, O. (2008). Turkish mothers' verbal interaction practices and self-efficacy beliefs regarding their children with expressive language delay. *International Journal Of Special Education*, 23(3), 8.
- Duygun, T., & Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 37-52.
- Freudenberger, H. J. (1974). Staff burn-out. *Journal of Social Issues*, 30(1), 159-165. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1974.tb00706.x>
- Gözübüyük, F. (2015). *Annelerin ebeveynlik özyeterlik algıları, sözel etkileşim uygulamaları ve 1-3 yaş aralığında çocukların gelişimi* (Yayın No. 399781). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Maltepe Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Guimond, A., Moore, H., Aier, D., Maxon, E., & Diken, İ. H. (2005). *Parental self-efficacy instrment for children with disabilities (PSICD)*. Unpublished Scale. USA: Arizona State University, Phoenix, AZ.
- Hassall, R., Rose, J., & McDonald, J. (2005). Parenting stress in mothers of children with an intellectual disability: The Effects of parental cognitions in relation to child characteristics and family support. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(6), 405-418. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2005.00673.x>
- Hastings, R. P., & Brown, T. (2002). Behavior problems of children with autism, parental self- efficacy, and mental health. *American Journal on Mental Retardation*, 107(3), 222.
- Kahraman, Ö. G., & Çetin, A. (2015). Gelişimsel geriliği olan bebeğe sahip annelerin tanı sonrası yaşadıkları sürece ilişkin görüşlerinin ve gereksinimlerinin belirlenmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 7(1), 97-128.
- Kandaş, G. (2019). *Otizmlı çocuğa sahip annelerin depresyon, umutsuzluk ve tükenmişlik düzeylerinin çocuğun otizm ağırlık derecesine göre karşılaştırılması gelişimi* (Yayın No. 554672). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üsküdar Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Kaner, S. (2007). Öğretmenlerin ve anne-babaların öz-yetkinlik inançları, tükenmişlik algıları ve çocukların problem davranışları. *Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Raporu*.
- Karadağ, Y., & Güzel, H. (2020). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı olan ve olmayan ergenlerin öz-yeterlik inançları, anne ve babalarının ebeveynlik özyeterlik inançları ve DEHB belirtilerinin karşılaştırılması. *Yeni Symposium*, 58(3), 11-19.
- Karlıoğlu, A., & Yıldırım-Sarı, H. (2019). The relationship between parental self-efficacy, perceived social support and family burden on fathers of children with intellectual disability. *Journal of Education and Research in Nursing*, 16, 112-118.
- Kenan, S. (2020). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı alan çocuk ve ergenlerin annelerindeki tükenmişlik düzeyi ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi). YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Kerns, K. A., & Siklos, S. (2006). Assessing need for social support in parents of children with autism and down sendrome. *Autism Development Disorder*, 36, 921-933. <https://doi.org/10.1007/s10803-006-0129-7>

- Koyaş, S. (2021). *Okul öncesi dönemde görülen saldırgan davranışların ebeveyn öz-yeterlik algısına ve çocuğun mizaç özelliklerine göre incelenmesi* (Yayın No. 665974). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Maltepe Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Kumcağız, H., Bozkurt, Y., & Kurtoğlu, E. (2018). Zihinsel engelli öğrencilerin ailelerinin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Kurt, H., & Aslan, D. (2020). Okul öncesi dönem çocuğu olan annelerin öz-yeterlik, psikolojik sağlık ve ebeveyn tutumlarının incelenmesi. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 211-240. <https://doi.org/10.21798/kadem.2021266729>
- Lodico, M. G., Spaulding, D. T., & Voegtler, K. H. (2010). *Methods in educational research: From theory to practice*. John Wiley & Sons.
- Maniadaki, K., Sonuga-Barke, E., Kakouros, E., & Karaba, R. (2005). Maternal emotions and self-efficacy beliefs in relation to boys and girls with AD/HD. *Child Psychiatry and Human Development*, 35(3), 245-263. <https://doi.org/10.1007/s10578-004-6460-3>
- Mutlu, H. (2015). *Engelli çocuğa sahip olan kadınların tükenmişlik duyguları ve evdeki çocukla ilgili iş bölümü arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayın No. 425076). [Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Hasan Kalyoncu Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Norberg, A. L. (2010). Parents of children surviving a brain tumor: burnout and the perceived disease-related influence on every life. *Journal of Pediatric Hematology/Oncology*, 32(7), 285-289. <https://doi.org/10.1097/MPH.0b013e3181e7dda6>
- Özsoy, S. A., Özkahraman, Ş., & Çallı, F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 9(9), 69-78.
- Pallant, J. (2011). *SPSS survival manual: a step by step guide to data analysis using IBM SPSS* (7th ed.). Australian & New Zealand Journal of Public Health.
- Procaccini, J., & Kiefaber, M. W. (1983). *Parent burnout*. Doubleday & Company, Inc.
- Sani-Bozkurt, S., Bozkuş-Genç, G., Vuran, S., Yıldız, G., Çelik, S., Diken, İ. H., Uysal, Ç., Gürgür, H., Kalaycı, G., Diken, Ö., Ateşgöz, N. N., İyüz, R., Doğan, M., Şafak, P., & Demiryürek, P. (2021). COVID-19 salgınında Türkiye'deki özel gereksinimi olan öğrenciler ve ailelerine yönelik uzaktan özel eğitim uygulamalarına ilişkin uzman bakış açısı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1-32. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.786118>
- Sevimli, E. (2022). *Pandemi döneminde 6-18 yaş grubundaki özel gereksinimli çocukların annelerinin tükenmişlik düzeyleri ve aile işlevselliğinin incelenmesi* (Yayın No. 709381). [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Sola, C., & Diken, İ. H. (2008). Gelişimsel gerilik riski altındaki prematüre ve düşük doğum ağırlıklı çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9(2), 021-036. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000124
- Stankovic, M., Stojanovic, A., Jelena, S., Stankovic, M., Shih, A., & Stankovic, S. (2022). The Serbian experience of challenges of parenting children with autism spectrum disorders during the COVID-19 pandemic and the state of emergency with lockdown. *European Child Adolesc Psychiatry*, 31(4), 693-698.

- Sucuoğlu, N. B., (1995). Özürlü çocuğu olan anne babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı*, 2(1), 10-18.
- Sucuoğlu, B. (2001) Zihinsel engeli olan ve olmayan çocuk anne ikililerinin etkileşim örüntülerinin karşılaştırılması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 8(1), 27-38. <https://doi.org/10.1007/s00787-021-01917-0>
- Şanlı, E. (2012). *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden zihin engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerin belirlenmesi* (Yayın No. 314749). [Yüksek Lisans Tezi, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Şener, G. R. (2021). *Otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuklara bakım veren kişilerin algıladıkları sosyal destek ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkide adil dünya inanç düzeyinin aracı etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Işık Üniversitesi). YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. (5th Edt.). Pearson Education, Inc.
- Tahincioğlu, C. (2016). *Otizmli çocuğu olan annelerde anksiyete düzeylerinin tükenmişlik ile ilişkisi* (Yayın No. 700078). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Beykent Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Taşdemir, H., & Özbesler, C. (2019). Hafif dereceli zihinsel engeli olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimleri: Ankara örneğinde bir nicel araştırma. *Journal of International Social Research*, 12(65), 1259-1268. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3535>
- Temel, M. (2015). *Engelli çocuğa sahip aileler ile engelsiz çocuğa sahip ailelerin tükenmişlik ve psikolojik dayanıklılıklarının incelenmesi* (Yayın No. 410191). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Beykent Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Toker, M., Başgül, Ş. S., & Özaydın, L. (2019). Down sendromlu çocuğa sahip annelerin aile gereksinimlerinin belirlenmesi ve sosyal destek algılarına yönelik görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(4), 651-676. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.492808>
- Topal, S. (2021). *Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin etkilenmişlik düzeyinin tükenmişlik, anksiyete ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayın No. 410191). [Yüksek Lisans Tezi, Denizli Pamukkale Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Toseeb, U., Asbury, K., Code, A., Fox, L., & Deniz, E. (2021, July 10). *Supporting families with children with special educational needs and disabilities during COVID-19*. PsyArXiv. <https://psyarxiv.com/tm69k/>
- Tunçel, A., Cömert, I. T., & Semerci, B. (2018). Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin otizm spektrum bozukluğu olan çocukların anne-babalarında kullanılabilirliğinin belirlenmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 19(2), 64-71. <https://doi.org/10.5455/apd.295975>
- Uzun, B. (2019). *Engelli çocukların annelerinde fiziksel aktivite düzeyi, bakım veren yükü, ebeveyn öz yeterliliği ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayın No. 559073). [Yüksek Lisans Tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Van der Spuy, T., & Pottas, L. (2008). Infant hearing loss in South Africa: Age of intervention and parental needs for support. *International Journal of Audiology*, 47(1), 30-35. <https://doi.org/10.1080/14992020802286210>

- Witt, A., Ord..ez, A., Martin, A., Vitiello, B., & Fegert, J. M. (2020). Child and adolescent mental health service provision and research during the COVID-19 pandemic: challenges, opportunities, and a call for submissions. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 14(19), 1-4. <https://doi.org/10.1186/s13034-020-00324-8>
- Wong, S. Y., Wong, T. K., Martinson, I., Lai, A. C., Chen, W. J., & He, Y. S. (2004). Needs of Chinese parents of children with developmental disability. *Journal of Learning Disabilities*, 8(2), 141-158. <https://doi.org/10.1177/1469004704042703>
- Wood, R., & Bandura, A. (1989). Social cognitive theory of organizational management. *Academy of Management Review*, 14(3), 361-384. <https://doi.org/10.2307/258173>
- Yıldırım-Parlak, Ş., Karahan, S., Demiröz, K., & Özyaydin, L. (2022). Kovid-19 salgını sürecinde özel gereksinimli çocukları olan ebeveynlerin ihtiyaçları. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 12(1), 25-54. <https://doi.org/10.23863/kalem.2021.199>
- Zhu, X., & Liu, J. (2020). Education in and After Covid-19: Immediate responses and long-term visions. *Postdigital Science and Education*, 2(3), 695-699. <https://doi.org/10.1007/s42438-020-00126-3>

Extended Abstract

Introduction

Parents struggle with psychological difficulties due to their expectations and the developmental challenges they face upon the birth of a child with special needs (Özsoy et al., 2006). These existing psychological difficulties persisted as parents and their children confronted the COVID-19 pandemic (Zhu & Liu, 2020). It has been reported that parents of children with developmental disabilities faced more difficulties than other parents during this period (Sani-Bozkurt et al., 2021).

Research indicates that parents of children with developmental disabilities experience higher levels of burnout compared to those with typically developing children (Norberg, 2010; Tunçel et al., 2018). Consequently, numerous studies have focused on the burnout of parents of children with developmental disabilities (Sevimli, 2022; Topal, 2021), intellectual disabilities (Cin et al., 2017), autism spectrum disorder (ASD) (Ardıç & Olçay, 2019; Ardıç & Olçay, 2020; Kandaş, 2019; Şener, 2021), and attention deficit hyperactivity disorder (Kenan, 2020). These studies suggest that the burnout levels of parents with children with developmental disabilities are higher than those of parents with typically developing children. They also reveal a significant relationship between family needs and burnout levels (Ardıç & Olçay, 2020), as well as between the educational level of parents and parental burnout (Aydın, 2017; Cin et al., 2017; Tahincioğlu, 2016; Temel, 2015).

Understanding the psychological needs that parents experience is crucial (Akmeşe et al., 2007). Parental self-efficacy, which relates to various psychological states experienced by parents, plays a direct role in children's development. Studies have shown that individuals with high self-efficacy demonstrate patience and determination, exerting more effort to overcome difficulties (Aşkar & Umay, 2001; Cavkaytar et al., 2014b). Parental self-efficacy is defined as the control parents exert in their struggle against life's challenges (Wood & Bandura, 1989). The literature includes many studies on the self-efficacy of parents of children with developmental disabilities (Altındağ-Kumaş & Sümer, 2019; Çattık & Aksoy, 2018), ASD (Hasting & Brown, 2002), intellectual disabilities (Cavkaytar et al.,

2014a; Karlıoğlu & Yıldırım-Sarı, 2019), language and speech disorders (Diken & Diken, 2008), and attention deficit hyperactivity disorder (Karadağ & Güzel, 2020; Maniadaki et al., 2005).

As the roles and responsibilities of parents change, their needs also evolve. Fulfilling family needs, defined as achieving the family's demands for participation in services offered to parents (Bailey & Blasco, 1990), contributes to addressing the challenges faced by children with developmental disabilities and their parents, and directly affects the development of both the family and the child. Studies have reported that parents have financial (Çetingöz et al., 2018; Taşdemir & Özbesler, 2019), informational (Bekar, 2019; Kumcağız et al., 2018; Toker et al., 2019), and psychological (Çifci-Tekinarslan et al., 2018; Kahraman & Çetin, 2015) needs. During the COVID-19 pandemic, it was noted that parents of children with disabilities aged 2-20 had increased needs for financial, psychological, social support, childcare, education, and health information (Yıldırım-Parlak et al., 2022). Although burnout, self-efficacy, and family needs are often studied independently, the limited number of studies examining these variables together highlights the need for further research. This study aims to examine the needs, self-efficacy, and burnout levels of mothers with children with developmental disabilities during the COVID-19 pandemic.

Method

This study, which aims to determine the needs, self-efficacy, and burnout levels of mothers with children with developmental disabilities and to examine the relationships among these variables, employed a "descriptive-relational survey model" (Lodico et al., 2010). Participants were selected using the criterion sampling method, a purposive sampling technique. The criteria for participant selection were: (1) having a child with developmental disabilities aged 0-6, (2) being a mother, and (3) voluntarily participating in the study. The study included 87 mothers with children with developmental disabilities in the Eskişehir province. The group consisted of 28 mothers with children diagnosed with autism spectrum disorder (ASD), 29 with intellectual disability (ID), and 30 with other types of disabilities (speech and language disorders, physical disabilities, hearing impairments, multiple disabilities).

Data were collected using the Personal Information Form, Family Needs Assessment Tool (FNS), Parent Self-Efficacy Scale (PSES), and Parental Burnout Scale (PBS). The findings were analyzed using correlation and ANOVA.

Results

Analysis of the Family Needs Assessment Tool (FNSAT) total scores showed that 40.2% (35 participants) scored in the 51-75% range (58.1 to 72.6 points); 36.8% (32 participants) scored in the 26-50% range (43.6 to 58 points); 12.6% (11 participants) scored in the 76-100% range (72.7 to 87 points); and 10.3% (9 participants) scored in the 0-25% range (29 to 43.5 points). This indicates that more than half of the mothers had needs in various areas.

Although the standard deviation of the scores for mothers of children with developmental disabilities was 11.2 and the mean was 98.8, 65.5% of participants scored between 95-119 points and 34.5% scored between 69-94 points. The findings suggest that the participants' self-efficacy was high.

Regarding the negative spouse and marital relationship subscale, 56.3% (49 participants) scored in the 0-25% range (16 to 32 points); 23% (20 participants) scored in the 26-50% range (32.1 to 48 points); 11.5% (10 participants) scored in the 51-75% range (48.1-64 points); and 9.2% (8 participants) scored in the 76-100% range (64.1 to 80 points). The results indicate that the burnout

levels in the negative spouse and marital relationship sub-dimension are above average for the participants.

Correlation analyses revealed a significant negative relationship between maternal need and parental self-efficacy ($r = -.303$; $p < .05$) and between mothers' self-efficacy and burnout levels ($r = -.378$; $p < .05$). A positive relationship was found between mothers' need and burnout level ($r = .579$; $p < .05$), suggesting that as mothers' burnout levels increase, their needs also increase. The Kruskal-Wallis Test showed no significant differences in family needs according to the type of disability (ASD, DD, and other) in various categories.

An independent sample Analysis of Variance (ANOVA) test indicated no significant difference in self-efficacy among mothers of children with ASD (mean = 97.1), DD (mean = 100), and other disabilities (mean = 99.2) ($F(2, 84) = 8.15$, $p > .05$). The Kruskal-Wallis Test also found no significant differences in burnout levels according to the type of disability.

Conclusion, Suggestions, and Recommendations

This study aimed to examine the needs, self-efficacy, and burnout levels of mothers with children with developmental disabilities aged 0-6 years during the COVID-19 pandemic. The findings indicated that the general needs of these mothers were moderate, with high information needs. Additionally, it was found that the mothers' financial needs, general support, and social service needs were at a medium level, while their need for environmental disclosure was low. This may be attributed to social isolation and restrictions, which have led to reduced social interactions. The pandemic has also likely increased the role of parents as educators, contributing to higher information needs regarding child development, teaching skills, and managing problem behaviors. The findings of this study parallel with similar research in the literature (Çetinkaya & Öz, 2000; Yıldırım-Parlak et al., 2022).

The study also suggests that the self-efficacy of mothers with children with developmental disabilities is relatively high, possibly due to the increased time spent with their children at home and the continuation of education remotely during the pandemic. The findings of this study are consistent with other studies in the literature (Diken & Diken, 2008; Beral, 2010; Ceran & Ceylan, 2021).

Furthermore, the study found that the burnout levels of these mothers were moderate, with sub-dimensions such as sensitivity to spouse and child, emotional burnout, and marital satisfaction also being moderate. However, the negative spouse and marital relationship sub-dimension was found to be low among mothers with children with developmental disabilities. As emphasized in the literature (Cin et al., 2017; Aydın, 2017), it is possible to state that parents with lower educational levels tend to have higher levels of burnout. This could be influenced by the educational level of the mothers, as higher education is often associated with lower burnout levels.

Significant relationships were observed between family need, parental self-efficacy, and parental burnout. A negative relationship was noted between family need and parental self-efficacy, and between parental self-efficacy and parental burnout. Conversely, a positive relationship was reported between family needs and parental burnout. These findings suggest that as mothers' self-efficacy increases, their burnout level and family needs decrease, indicating a strong relationship between self-efficacy, burnout, and family needs.

The concluding finding of the study indicates that there is no significant difference between family needs, parental self-efficacy, and parental burnout concerning the types of developmental disabilities in children (ASD, DD and other disabilities). Çetingöz and colleagues (2018) found no significant difference between family needs and the type of disability in children, while Kerns and Siklos

(2006) demonstrated that parents of children with DD and ASD did not differ in their family needs. Therefore, it can be stated that the results of this study parallel the findings in the literature.

Regarding the studies on parental burnout level and the type of disability in children, Çengelci (2009) reported no significant difference in the burnout level of mothers of children with DD and ASD. Bekar (2019) found no significant difference between the type of disability in children and the burnout level of parents, and Mutlu (2015) reported no difference between the burnout level of mothers and the types of developmental disabilities in children, aligning with the results of this study.

In the literature on parental self-efficacy and the types of developmental disabilities in children, studies have primarily focused on self-efficacy and a single type of developmental disability. Future studies could expand the participant group to include mothers or other family members, or teachers, who have children in different disability groups and at different age levels. Educational and psychological intervention programs could be developed to reduce parental burnout, increase parental self-efficacy, and minimize family needs. Additionally, similar studies could develop educational and psychological intervention programs for parents.

Yayın Etiği Beyanı

Bu araştırmanın, Anadolu Üniversitesi tarafından 07.06.2021 tarihinde 71268 sayılı kararıyla verilen etik kurul izni bulunmaktadır. Bu araştırmanın planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Birinci Yazar %60, İkinci Yazar %30, Üçüncü Yazar %10 oranında katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar/çatışma beyanımız olmadığını ifade ederiz